

© etičnosti bioetike

Moderna bioetika – cilj na v akademskem smislu prevladujočo, izrazito sekularizirano verzijo – je pri nas relativno slabo poznana, lahko bi celo rekli, da skoraj neopazna. Zato je za začetek nujna podrobnejša opredelitev tega razmeroma večplastnega pojma, sploh ker je treba prepoznati in preprečiti vsako manipulacijo s selektivnim in motiviranim trganjem idej iz specifike nekega drugega konteksta ter njihovega presajanja v naš prostor.

Izraz bioetika je leta 1970 skoval ameriški biolog in profesor onkologije Van Rensselaer Potter z namenom, da bi osnoval novo vedo, ki bi povezovala znanost o življenju z etičnimi vrednotami in moralno-razumskimi načeli. Izraz je uporabil v širšem pomenu, nova veda naj bi zaobsegala precej širši repertoar etičnih dilem kot le medicinske. Potter je načrtoval, da bi se bioetika ukvarjala tudi z ekološkimi problemi, porajajočimi v stiku človeka s celotno biosfero. Ta izvorna definicija pa je v praksi vse do nedavnega ostala nekako marginalizirana in pretežno nerealizirana, sploh izven ZDA. Bioetika je namreč pod vplivom sodelavcev leta 1971 ustanovljenega in nato vseskozi na tem področju vodilnega Kennedy-jevega inštituta univerze Georgetown v Washingtonu (s polnim imenom "Institute for the Study of Human Reproduction and Bioethics") postala skoraj sinonim za (bio)medicinsko etiko. Zamisljena je bila kot medicinska etika "nove" medicine oziroma "nova" medicinska etika.

Pri bioetiki gre za nov fenomen le na videz. Na videz zato, ker bi bistveno "novost" bioetike lahko priznali le njeni ameriški oz. anglosaksonski različici. Pri njenih začetkih koncem 60-ih in v začetku 70-ih let 20. stoletja je namreč pri razreševanju etičnih dilem, ki jih je začela množično proizvajati nova medicina in postmoderna družba, tam prišlo do bistvenega preloma s "staro" medicinsko etiko. Po drugi strani pa bi za celinsko Evropo (sploh za neprotestantsko), še precej lažje pa za ostali svet, lahko rekli, da je bioetika v veliki meri – če sploh – postala le krovni pojem za etiko na področju biomedicine, ki ni doživela "anglosaksonskih" pretresov. Zato je mogoče trditi, da je bioetika (še vedno, čeprav globalizacija stvari do neke mere spreminja) izrazito "ameriški fenomen". Albert Jonsen, vodilni zgodovinar bioetike, govori o bioetiki kot produktu ameriškega etosa – za slednjega je značilen individualizem, razumskost, iskanje konsenza, vsekakor tudi izrazita sekularizacija. Daniel Callahan, eden vodlinih bioetikov, dodaja, da je bilo prosperiranje bioetike v preteklih desetletjih posledica sovpadanja glavnih načel bioetike s prepričanju političnega liberalizma (vladajočih) izobraženih slojev v ZDA. Kot taka je bioetika precej neuporabna (ali celo nasprotna) vsaj tretjemu svetu, če že ne tudi večjemu delu Evrope. Jasen dokaz anglosaksonskosti je tudi precejšnja (popolna?) prevlada akademskih objav angleško govorečih avtorjev na področju bioetike, ki večinoma delujejo na za evropske pojme izjemno razvitih akademskih centrih za bioetiko, za katere je značilen predvsem skrajno sistematičen pristop k bioetiki.

Pri nas, kot v drugih okoliških državah kontinentalne Evrope, je poudarek na evoluciji tradicionalnega medicinsko-etičnega modela, ki je brez posebnega hrupa sproti vključeval tudi precej novosti, ki jih prinaša bioetika. Evropa je s tem ubrala bolj preudarno in do moralne tradicije bolj spoštljivo pot. Seveda je tudi pri nas govora o bioetiki, vendar to ne more pomeniti nekakšne nekritične "transplantacije" anglosaksonskega modela bioetike, pač pa je pri nas z bioetiko mišljen bolj krovni pojem za tisto, kar pri nas obstaja na tem področju. Lažen je zato vtis, ki ga ima morda kdo pri nas, ko vidi bioetiko kot možnost za obračun s tradicionalno medicinsko etiko.

Ža anglosaksonsko bioetiko je značilna tudi izrazita sekulariziranost. Danes nekateri vidni strokovnjaki na tem področju (najbolj znan je Peter Singer, vendar mu vsaj do neke mere sledi precejšnja množica ostalih najvidnejših bioetikov) v bioetiki vidijo možnost za obračun s temeljnimi moralnimi predpostavkami judovsko-krščanske tradicije. Osrednja tarča je človeška izjemnost v redu živih bitij, končni cilj je obračun s svetostjo človeškega življenja. Tudi pri nas se, predvsem na podlagi teh tujih zgledov, krepijo nekatere tovrstne težnje. Temu ob rob pa je treba povedati, da bioetika v začetku ni bila zamišljena za obračun s temelji tradicionalne etike. Najboljši dokaz zato je lahko že dejstvo, da so med začetniki te nove discipline prevladovali katoliški in protestantski moralni teologi (kot npr. Ramsey, Fletcher, Jonsen, Reich, McComrick), ki so na začetku hoteli svoje znanje s področja morale aplicirati na dileme nove medicine. Žal pa so ti (ameriški) teologi kmalu izgubili "boj za interpretacijo" značaja te nove discipline. Razvoj bioetike je šel, v grobem, v dve smeri. Na eni strani (spektra) se je razvila etika "človeškega dostojanstva" imenovana tudi "equality of life ethics", na drugi pa etika "kvalitete življenja" oz. "quality of life ethics". Danes sicer bioetika ni monolitna, vendar je vsaj v anglosaksonskem svetu prevladala etika "kvalitete življenja". Ta je precej pod vplivom utilitarizma, za katerega je dobro kar enako koristnemu in ki posledično človeškega dostojanstva ne vidi kot brezpogojnega. Absolutne, občeveljavne moralne norme niso dopuščene, o vseh je mogoče razpravljati; prevladujejo moralni relativizem, subjektivizem in poudarjanje avtonomije posameznika. Smisel etike ni v tem, da se odloča, kaj je objektivno dobro ali slabo ("moraliziranje"), pač pa taka etika išče le konsenzualne rešitve etičnih dilem. Dobro ni "dobro kot tako", pač pa "dobro za nekoga" in/ali tisto, kar ima najbolj ugodno razmerje pozitivnih in negativnih posledic. Pravzaprav je taka etika tudi povsem zavrgla izvirno dožemanje etike. Aristotel, ki bi ga imeli lahko za začetnika etike, je učil, da etika (gr. ethos kot značaj) proučuje kreposti. Te omogočajo ljudem, da delajo dobro, uspevajo, da živijo na način, ki človeku omogoča resnično srečno, pravično in dobro življenje.

Prevladujoča sekularna bioetika torej kot svoje temelje zavrača kreposti, moralno tradicijo in izkušnjo, in možnost obstoja obče veljavnih in zavezujočih norm (sploh tistih, ki so kakorkoli povezane z verskimi tradicijami). Etika potemtakem ni stvar značaja, tradicije, vesti, pač pa stvar razumske utemeljitve in (utilitaristične) kalkulacije. Ker v naprej ni nič slabo, mnogokrat na ta način proizvaja rešitve, ki so popolnoma nasprotno "vsakdanjemu občutku" o tem, kaj je prav ali narobe. Najbolj očitni primeri so podeljevanje statusa osebe na podlagi zmožnosti samozavedanja ali trplje-

nja (kar pomeni, da ga imajo nekatere živali, ne pa vsi ljudje), možnost evtanazije, splava in infanticida, sodomije, incesta itd. Nedavno umrli ameriški teolog Richard John Neuhaus je nekoč zapisal: "Tisoči etikov in bioetikov, kot se imenujejo, strokovno vodijo nezamisljivo proti nečemu, o čemer je možna razprava, in to nato proti nečemu, kar je mogoče utemeljiti, dokler končno ni slednje vzpostavljeno kot nekaj neizjemnega."

Nekaj upanja vendarle o(b)staja. Uprašanje je namreč, če lahko (bio)etika "kvalitete življenja" - ki je nastala v precej specifičnem kulturnem, znanstvenem in časovnem kontekstu, in ki je pogosto v nasprotju ne samo s človekovo "vgrajeno" moralno intuicijo, pač pa (najbrž posledično) celo s samo tisočletno definicijo in tradicijo etike - udobno in v celoti preživi tudi dolgoročno. Upoštevajoč ta dejstva, se zdi maloverjeten tudi uspeh (večje) implementacije bioetike "kvalitete življenja" v naš prostor.

Urh Grošelj

Špela Bevc: Duesseldorf